

Urbana ekologija in družbeno negativni pojavi

Dr. Janez Pečar, znanstveni sodelavec, inštitut za kriminologijo v Ljubljani

Za urbanizirana naselja pogosto ugotavljamo, da se v njih gosté nekatera kazniva dejanja in pojavi socialne patologije močnejše kot na podeželskih območjih pa tudi znotraj mest samih so nekateri četrti, kjer je več kriminalitete, mladinskega prestopništva, alkoholizma, razvez, nezakonjskih mater, duševnih bolezni, samomorov, brezdelništva ipd.

Tudi v Jugoslaviji hkrati s povečano urbanizacijo, industrializacijo, preseljevanjem ljudi v mesta in reseljevanjem sploh nastajajo ožja območja, ki so poseben problem za družbo pa tudi za organe, ki bi se kakorkoli morali ukvarjati z naštetimi pojavi, bodisi v preprečevalnem, kurativnem, bodisi v represivnem ali kakšnem drugem oziru.

V svetu so opravili že mnogo raziskav in prišli do nekaterih teorij, ki skušajo pojasnjevati razmerja med človekom in okoljem in zlasti tudi odgovoriti na vprašanja, kako okolje vpliva na človekovo vedenje in ravnanje, ki je, kot vemo, neredko tudi družbeno nesprijemljivo in odklonsko.

Pričujoči sestavek ima zaradi možnosti, ki se nam za tovrstne študije odpirajo tudi v Jugoslaviji, namen načeti nekatera vprašanja, še posebej pa nakazati, s čim se urbana ekologija ukvarja v zvezi z družbeno negativnimi pojavi. Ker o tem za naše razmere še ne vemo veliko, naj bo ta oris tudi pobuda za razmišljanje.

1. Kaj je ekologija

Ekologija ima svoj koren v grški besedi »oikos«, kar pomeni gospodinjstvo ali prebivališče. Ime za znanost, ki se ukvarja s preučevanjem živih bitij v njihovem okolju, so, kot bomo videli še pozneje, prvi uporabili botaniki in zoologi.¹ Z razvojem pa se ekologija kmalu začne deliti na dve smeri, in sicer: na autekologijo — disciplino o medsebojnem delovanju posameznega organizma in okolja, ter na sinekologijo — disciplino o razmerjih med organizmi, vpletenimi v določeni enoti okolja.

V začetku tega stoletja pa so sociologi začeli spoznanja in dognanja botanikov in zoologov uporabljati tudi za človeštvo, z domnevo, da je človeška skupnost po svojem bistvu naravni pojav. Tako je nastala *človeška ekologija* kot znanost o »oblikah in razvoju človeške skupnosti«.² Človeška ekologija se tedaj ni toliko zanimala

za vsoto posameznikov, temveč bolj za njihove organizacije in vključevanje v skupnost. Ta skupnost naj bi bila prilagojevalni mehanizem, ki ga upoštevajo razni zorni koti današnje ekologije. Zato tudi sodijo, naj bi se človeška ekologija razvijala neodvisno od drugih vej ekologije, ki so bolj biološko usmerjene. Mislim, da danes ni več dvoma o tem, ali je človeška ekologija tako kot npr. urbana ali ruralna sociologija, predvsem sociološka disciplina ali ne.

Toda treba je poudariti, da so bila mnenja (in so tudi še) o tem, kaj je predmet človeške ekologije, zelo različna, npr.: da je človeška ekologija sinonim za človeško geografijo, za socialno topografijo; da je komunalna prostorska struktura, da je sinonim za razmerje med človeštvom in fizičnim okoljem ali prostorska porazdelitev človeških pojavov, in spet, da ne gre za ekonomiko ali geografijo, ampak za biotično ravnovesje in družbeno protiutež, in spet, da gre za biologično ekonomiko ali podaljšanje ekonomike na celotno življenje itd.³ V zadnjem času pa se oblikujejo behavioristični zorni koti ekoloških pristopov, ki zlasti poudarjajo vlogo dejavnosti in posameznikovega položaja v človeški ekologiji. Pri tem gre zlasti za dejavnosti in za razmerja med različnim vedenjem, ki ga danes najdemo v človeški družbi. Prav v tem, kar je pomembno tudi za naš namen, ki ga bom predstavil pozneje (ko gre hkrati za skupnost in za posameznika ter za vlogo obeh pri razmerjih do okolja in prilagajanja) pa je zanimivo, kaj nekateri sodijo o vlogi proučevanja vedenja v ekologiji. Duncan in Schnore menita, da je temeljno vprašanje v ekologiji »vzorec dejavnosti« ali preprosto »dejavnost«, za Stewarda je pomembno, kako dejavnost posameznikov vpliva na druge, Gibsa in Martina zanima dejavnost, s katero si posameznik oskrbuje prehrano itd.⁴

Toda Quinn, ki skuša ob raznih pomislekih definirati človeško ekologijo, pravi naslednje:⁵ Človeška ekologija kot specializirano področje sociološke razčlenbe raziskuje 1. tiste medosebne podsocijalne plati komunalne strukture, tako prostorske kot funkcionalne, ki nastajajo in se spreminjajo kot posledica medčloveških dejanj s pomočjo medija omejenih sredstev okolja in 2.

³ Glej npr.: Firey, stran 253, Quinn, stran 136, 142—143, Hatt, stran 104, Gettys, stran 8, McKenzie, stran 130, in drugi v *Studies in Human Ecology*, Mann: Urban Society, stran 71.

⁴ Kunkel Johan H.: stran 13—15.

⁵ Quinn A.: stran 140.

¹ Hawley-Steward, stran 328.

² Hawley.

naravo in obliko procesov, pri katerih podsocijalne strukture nastajajo in se spreminjajo.

Posebna zvrst človeške ekologije je urbana ekologija; ta mora še posebej upoštevati nekatere pojave, npr. urbanizacijo in razne njene modele (npr. urbanizacijo prostora, demografsko, gospodarsko, družbeno-kulturno urbanizacijo itd.)⁶ industrializacijo, migracijo in ne nazadnje seveda tudi socialno patologijo in kriminaliteto; za le-to je znano, da se najbolj gosti v visoko urbaniziranih območjih. Zatorej ni čudno, da se človeška ekologija najbolj ukvarja z urbaniimi družbenimi strukturami. S pomočjo demografije raziskuje »prostorske vzorce« tako institucij kot ljudi znotraj mest,⁷ kajti mesta imajo glede na to, ali so metropolitanska, industrijska, turistična itd. neko posebnost, ki vpliva ne samo na pojave v njih samih, ampak v najrazličnejših ozirih deluje tudi na okolico. Urbana ekologija proučuje politično moč v mestu, družbeno diferenciacijo in razplatenost, družino, ekonomiko, izobraževanje, množične komunikacije, prevoz, tehnologijo, vrednostne sisteme in kulturne vzorce, mladinsko prestopništvo itd. (glede na razpršitve, odvisno, ali gre za naravni, administrativni ali kak drug prostor). Vedno pa je temeljna postavka za razčlenbo »urbana prostorska struktura«, oz. kraji ali območja, ki kakor koli oblikujejo kake prostorske vzorce. Gre torej, kot pravi Handlin,⁸ za: 1. diferencialno organizacijo v prostoru, 2. za oblikovanje družbenega reda med prebivalstvom in 3. za prilagajanje reorganizacije družbenemu okolju po človeških osebnostih.

Urbana ekologija je torej predvsem stroka, ki iz razvojnih, družbenih, defektnih, naturalističnih in drugih zornih kotov proučuje prostorske razpršitve ali zgostitve pojavov, ljudi in ustanov v mestu (številčno in dinamično), po naravnih območjih, da bi lahko pojasnjevala urbani napredek ali nazadovanje in podobno.

2. Kratek zgodovinski oris

Hawley sodi, da je znanstvena ekologija dolžna zahvalo Darwinu, kajti glavna načela njegove teorije so bila: živi organizmi se prilagajajo ali iščejo prostor drug ob drugem; proces prilagajanja je boj za obstanek; okolje je zelo zapleten splet možnosti prilagajanja.⁹ Človeška ekologija,

zlasti moderna, pa tudi nekatere sorodne znanosti postavljajo svoje temelje na biologijo; v njej iščejo, če že ne razlag pa vsaj veliko nadrobnosti in jih s pomočjo in ob sodelovanju drugih strok prenašajo tudi v sociologijo oz. znanosti, ki obravnavajo človeka in njegovo razmerje do okolja in narobe.

Toda že prej so Quetelet, Guerry in Jacquart proučevali zemljepisne okoliščine antisocialnega vedenja; to je pritegovalo tudi Lombrosa, Ferris, Garofala, Tarda, Lacassagna in druge. Po njih naj bi fizični in kozmično-zemeljski dejavniki skupaj s sociološkimi in antropološkimi vplivali na človekovo ravnanje in v zvezi s tem povzročali tudi kriminaliteto. Fizična kriminalna geografija skupaj z antropološko in gospodarsko kriminalno geografijo naj bi torej pojasnjevale tudi vzroke kriminalnega vedenja.¹⁰ Queteletova in Guerryjeva dela imajo pomemben ekološki prispevek, v katerih raziskujeta prostorske razpršitve ali zgostitve kriminalitete ter tako pojasnjujeta »socialno fiziko« oziroma »moralno statistiko«.

Poleg njih so v XIX. stoletju nastopali še drugi, ki jih danes človeška ekologija šteje za svoje predhodnike. Mayhew je v Angliji in Walesu odkril večjo gostoto kriminalitete v industrijskih središčih kot drugje in ugotovil več mladoletnih tatov v londonskih revnejših četrtih ter v svoji knjigi London Labor and the London Poor pretresljivo opisal življenje in revščino.¹¹ Burchardt in De Roos ugotavljata gostoto obsojenih za nekatere evropske dežele in prihajata do sklepanj, da se urbana in podeželska območja v tem oziru razločujejo.¹² Nemški biolog Ernst Haeckel, ki se je ukvarjal z rastlinstvom, je leta 1908 prvič uporabil besedo ekologija; nato se je pokazala šele čez 40 let, in to spet v zvezi z rastlinstvom.¹³ Vold trdi, da je z uporabo ekoloških metod v kriminologiji pričel Tarde s svojim »zakonom posnemanja«, po katerem se kriminaliteta razlaga kot vedenje, ki se ga je mogoče učiti.¹⁴ Rawson je v Angliji in Walesu glede na kriminalno vedenje že razločeval različna območja; delil jih je na štiri skupine. Zlasti pa je ugotovil, da se kriminaliteta najbolj zbira v velikih mestih.

¹⁰ Pinatel, stran 393.

¹¹ Podobno je J. Fletcher narisal 12 »ekoloških map naravnih območij moralne statistike Anglije in Walesa«.

¹² Szabo: Crimes et villes, stran 21, 31, 32, 51, 53.

¹³ Hawley; prav tam stran 3.

¹⁴ Wilkins: The Measurement of Crime, stran 321—341.

⁶ Djurić Vojislav: stran 427.

⁷ Burgess-Bogue: Urban Sociology, stran 15.

⁸ Hauser-Schnore, stran 550.

⁹ Hawley: Human Ecology, stran 5.

Leta 1921 sta S. P. Breckonridge in E. Abbott izdali knjigo *The Delinquent Child and the House*; v njej razlagata prostorsko razpršitev mladinskega prestopništva v Chicagu. Leta 1915 pa je E. W. Burgess vodil raziskavo o socialnih razmerah v Lawrence-Kansas. Pri tem je prikazal prestopništvo za vsakega izmed tamkajšnjih okrajev. R. D. McKenzie pa je podobno metodo uporabil dve leti pozneje za Columbio v Ohio.¹⁵

Ekološka raziskovanja sredi XIX. stoletja se niso naslanjala na demografske in družbene dejavnike kriminalitete, ker je bilo o njih najbrž premalo podatkov. Prav tako so zanemarjala razpršitev pojavov po mestnih in ruralnih območjih. Zato pa tem vprašanjem posvečajo dokaj več pozornosti ob koncu prejšnjega in v začetku tega stoletja. Od makroekološkega prostora preidejo na raziskovanje pojavov v manjših območjih (zlasti mest) in začenejo raziskovati socialno patologijo (posebno mladoletnikov) na mikroobmočjih, to je posameznih ekoloških prostorih.¹⁶

Začetna in pionirska raziskovanja XIX. stoletja v Evropi se nato razcveto v ZDA (v začetku XX. stoletja), zlasti ob raziskavah Shawa in McKaya v letih 1930—1940 v Chicago. Duncanova zasluga je, da se je človeška ekologija iz risanja zemljevidov spremenila v statistično in matematično sklepanje z raznih plati. Park in Burgess sta leta 1921 ime »človeška ekologija« prvic uporabila za proučevanje človeške skupnosti kot družbenoslovne znanosti o prostorski razdelitvi nekaterih pojavov. McKenzie je kot vpliven klasični ekolog v svoja proučevanja že vnašal kulturne dejavnike. Hawley pa razvija človeško ekologijo kot znanost o oblikah in razvoju človeške skupnosti. Skupnost je torej »ozemeljsko lokaliziran sistem razmerij med funkcionalno različnimi deli«. Schnore upošteva časovne in krajevne zorne kote kot uporabna merila za merjenje organizacije itd.¹⁷ Sodobna človeška ekologija začeneja poleg družbenih in demografskih, antropoloških in zemljepisnih ter drugih podobnih določilnic čedalje bolj upoštevati tudi socialno-psihološke in druge, ko proučuje človeka, človeško skupnost in okolje ter razmerja med njimi, pa tudi organizacije med seboj na eni in okolje na drugi strani.

¹⁵ Glej o tem: Burgess-Bogue: *Urban Sociology*, stran 310; Burgess-Bogue: *Contributions to Urban Sociology*, stran 608, itd.

¹⁶ Glej tudi: Todorović: *Ekološki determinizam i mladoletniška delikvencija*, stran 533.

¹⁷ Glej npr. Hawley-Steward: *Ecology*, stran 329, Hawley: *Human Ecology*, stran 7—9, Theodorson: *Studies in Human Ecology*, stran 3, 7, 9, 19, 21 itd.

Od začetnih in limitiranih proučevanj se človeška ekologija loteva najrazličnejših vprašanj, od razpršitve posameznih poklicev do družbenih defektov, od razširjenosti časopisov v kakem prostoru do koncentracije organizacij itd. Ekološka raziskovanja postajajo povsod po svetu pomemben prispevek sociološkemu spoznavanju človeške družbe glede na okolje in narobe. Zaradi posebnosti pa se začeneja še posebej deliti zlasti na ruralno in urbano ekologijo.

3. Znanosti, ki se povezujejo z ekologijo

Že prej je bilo rečeno, da se človeška ekologija, še posebej urbana, povezuje z nekaterimi drugimi znanostmi. Lahko bi rekli, da je iz nekaterih izšla, druge pa jo dopolnjujejo, da brez njih najbrž ne bi mogla obstajati. Nekateri, zlasti pa tako imenovane »hibridne znanosti«, nasploh nastajajo tako, da se razvijajo na temelju in s pomočjo drugih; od teh prevzemajo spoznanja in dognanja, se z njimi oplajajo in dalje razvijajo. Ni namen tega sestavka odkrivati ta vprašanja pri ekologiji, toda zdi se potrebno omeniti nekatera področja, ki se tako ali drugače uvrščajo v človeško in sploh urbano ekologijo, še posebno v zadnjem času, zlasti glede na empirična raziskovanja in njihove ugotovitve.

Čeprav smo že rekli, da je »človeška ekologija« nastala iz proučevanja porazdelitve živalskih in rastlinskih vrst v prostoru in razmerij med njimi ter se navezuje predvsem na sociologijo, pa še zdaleč ni ostala pri tem. Če je imela ob svojem začetku v preteklem stoletju skromnejše želje, je danes znanost, ki sledi sodobnemu utripu človeškega življenja na najrazličnejših področjih. Ker pa gre danes pri človeški ekologiji »za prostorske plati sožitnih razmerij človeških bitij in človeških inštitucij«¹⁸ in za proučevanje strnitev in razpršitev najrazličnejših vrst pojavov, se mora opirati na demografijo, človeško geografijo (nekateri nasploh sodijo, da je geografija znanost človeške ekologije), ekonomiko, sociologijo, antropologijo, psihologijo, epidemiolegijo, družbeno topografijo, etnografijo itd., nekatera empirična raziskovanja pa upoštevajo še geologijo, podnebje, rastlinstvo, človeško kulturo itd.

Urbana ekologija, ki največkrat raziskuje družbene ustanove in vpliv okolja, ljudi in vpliv okolja, medsebojna razmerja med okoljem in prebivalstvom ter sploh človeško skupnost in

¹⁸ McKenzie: *Human Ecology*, stran 314.

okolje tudi kot mikrokozem, pa se naslanja še na urbano sociologijo in podobno. V tem oziru sta zlasti urbana ekologija in urbana geografija tesno povezani, vendar nista identični¹⁹ kajti človeška ekologija je pri razlagi okolja revolucionarnejša. Ker pa je »mesto sociološki laboratorij«²⁰ ekologija uporablja pri iskanju resnice o razmerjih človek—okolje, skoraj vse, kar vemo od geologije do tehnologije, od industrializacije do migracije, od kulture do prometa tja do strukture, ki imajo moč, in sploh do kriminalitete in socialne patologije, kar bomo še posebej načeli pozneje, ter gospodarskega booma, demografske eksplozije in druge tehnične revolucije.²¹ Toda človeška ekologija ne more poskrbeti za razlago vseh zapletenih razmerij, trenj in nasprotij, ki se dogajajo znotraj meja družbenega sistema, opozarja Hawley.

4. Ekološke šole

Iz razvojne poti človeške ekologije je moč začutiti, da njena zgodovina ni bila tako preprosta in brez nasprotij. Od risanja zemljevidov in zaznamovanja raznih pojavov na njih se je razvila v znanost, ki je večrazsežnostna in interdisciplinarna, ustvarjalna in obetajoča v razlagi povezave človekovega življenja in njegovih organizacij s fizičnim okoljem. Obravnava torej tako naravo kot človeško družbo. Čeprav v njej in o njej tudi danes obstajajo različne sodbe, nasprotja in težnje, pa je mogoče reči, da so v njej prevladovale zlasti naslednje šole (ali kot jih nekateri imenujejo: ekološki prijemi) pri razlagi pojavov. To so klasična in neortodoksna šola, šola socialnega območja in socio-kulturna šola.

V ekologiji je že od začetka šlo predvsem za to, da so sestavljali prvine biologije in zemljepisa in sociologije ter skušali razvijati sklepanja. *Klasična šola* uporablja rastlinsko in živalsko ekologijo in zemljepis ter z njihovo pomočjo obravnava človeške pojave in njihove prostorske razpršitve ali zgostitve.²² Ta šola je doživljala resno kritiko (zlasti v 40-tih letih tega stoletja) posebno zaradi trditve, da je temeljni proces v človeških razmerjih tekmovanje.²³

Neoortodoksna šola ni sprejela dosti domnev klasične šole. Zavzemala se je za človeško ekologijo, ki naj odreja sestavo skupnosti. Proučuje

družbene in poddružbene ravni medsebojnega delovanja ter razčlenjuje sestavo skupnosti glede na ekonomiko, komunikacije, razmerja med posameznimi službami in ustanovami; ukvarja se z vrstami družbenih skupin, porazdelitvijo ustanov itd.²⁴

Soli analize socialnega območja (socialnega prostora) so bila pomembna predvsem posamezna območja, razčlenjuje jih glede na urbanizacijo in segregacijo, po naravnih območjih, blokih hiš, trgovskih središčih, šolah, stanovanjih delovnih ljudi, srednjega razreda, po prehodnih območjih, po conah tistih, ki se vozijo v službo itd. Razvila je tudi več teorij. Glede tega je najbolj znana chicaška šola (Shaw, McKay, Burgess itd.). Šola analize socialnega območja se je izmed vseh še najbolj ukvarjala z ekološko porazdelitvijo kriminalitete in družbene patologije.

Socio-kulturna šola pa je najbolj poudarjala kulturo in vrednote, ki delujejo med fizičnim okoljem in človeško skupnostjo. Tako proučuje etnične skupine, stopnjo integracije, asimilacije, gibanje vrednot s podeželja v mesta in narobe ali iz enega dela sveta na drugega, družbeno-gospodarske rezultate.

5. Raziskovalne metode

Ekološka raziskovanja, o katerih govorimo v tem sestavku, načenjajo, kot smo že poudarili, najrazličnejša vprašanja in področja družbenega življenja v določenem prostoru. Tako naletimo na ekološke študije o prestopništvu, o socialnih boleznih, v družinskem razkroju, političnih organizacijah, raznih ustanovah in zavodih, o delitvi dela, o gostitvah, prebivalstva, o preseljevanju in sploh prostorskih gibanjih, družbenih strukturah itd. Pri preseljevanju posebej proučujejo kolonizacijo in naselitev, selitve od kmetije do kmetije, podeželsko in mestno menjavo prebivalstva, medmestno preseljevanje, selitve znotraj mest itd.²⁵ Ekološka raziskovanja se lotevajo tudi vzgoje in izobraževanja, socialnega dela, zdravstvene organizacije, stanovanjskih razmer, kohezije skupnosti, stopnje urbanizacije, centralizacije krajevne uprave in oblasti itd., skratka, najrazličnejših vprašanj, ki imajo neposredno praktično ali pa teoretično vrednost.

Ekološke študije pri prebivalstvu proučujejo spol, starost, inteligentnost, moralna pravila, iz-

¹⁹ Hawley, stran 71.

²⁰ Burgess-Bogue, stran 5.

²¹ Djurić, stran 413.

²² Studies in Human Ecology, stran 3.

²³ Prav tam, stran 4.

²⁴ Prav tam, stran 131.

²⁵ Glej npr. Bergel, stran 219.

obrazbo, telesne zmožnosti, raso,²⁶ stanovanjske razmere, vpliv poklica na družbeno razločevanje oz. gospodarski položaj posameznika, lastništvo nad nepremičninami oz. vrednost premoženja posameznika in skupin itd. Kar zadeva prebivalstvo, se je pokazala kot izredno uporabna Shevkyjeva tipologija;²⁷ le-ta obsega konstrukcijo treh sestavnih: gospodarski status, družinski status in narodnostni status.

Dalje so za ekologijo najpogosteje zanimive tele zadeve: okolje, velikost skupnosti, gibanje oz. gostota prebivalstva, njegova heterogenost in homogenost, družbeno razločevanje in plasti, mobilnost in sistemi medsebojnega delovanja,²⁸ razne biološke spremenljivke²⁹, itd.

Take temeljne spremenljivke se dodajajo ali povezujejo oz. navezujejo še na druge, odvisno od vrste raziskovanja npr. prestópnikov, storilcev kaznivih dejanj itd.

Kolikor gre za *ekološki prostor*, pa so najpogostnejše tele spremenljivke: urbano-ekološka sestava, stopnja urbanizacije, promet, različnost prostorov in objektov glede na njihov namen, zgotovitve kakšnih objektov in ustanov, lastnosti stavb, zlasti prebivališč, in njihova vrednost, opremljenost s pritiklinami, rekreativne zmožnosti ipd., skratka — marsikaj, kar bi lahko tako ali drugače vplivalo na življenje ljudi, njihovo medsebojno delovanje, ravnanje in vedenje (ne da bi te spremenljivke pri razločevanju človeškega okolja še posebej razčlenjevali na fizične, biološke in druge).

Po drugi strani se razne spremenljivke — tako kot v drugih družboslovnih znanostih — glede na svoje vloge in pomen pri oblikovanju med človeškega delovanja, tudi v človeški in še posebej urbani ekologiji dele na neodvisne in odvisne; to področje pa je eno težjih vprašanj in včasih tudi dvomljivo.

Med neodvisne spremenljivke štejejo v urbani sociologiji zlasti tiste, ki sestavljajo tako imenovani »ekološki kompleks«. To so: prebivalstvo, organizacije, okolje in tehnologija.³⁰ Pri prebivalstvu gre za velikost, stopnjo rasti in sestavljenost, pri organizaciji za gospodarsko podlago, podsisteme, razčlenjenost, ustanove in službe, promet in zveze itd., pri okolju pa predvsem za topografijo kot npr. izoblikovanost območja, njegove fizične posebnosti, prostorsko sestavo itd.

Tehnologija v urbani ekologiji pa zadeva predvsem vprašanja kot npr. sredstva — komercialna ali industrijska, zasebna ali državna itd. — ki vplivajo na razdelitev delovnih mest (in tudi na stanovanjsko razdelitev, družbeno-gospodarske skupine) itd. Spremenljivke te vrste so tudi spol, narodnost, etnična pripadnost, poklic, družbeno-gospodarski položaj itd.

Med odvisne spremenljivke pa prištevajo stopnjo organizacije, urbano funkcijo, urbano hierarhijo itd.

Sicer pa je pogosto od vrste raziskovanja odvisno, kaj je v socioloških raziskavah odvisno od neodvisnega in čemu bo kaj vzrok in drugemu posledica.

Omeniti bi bilo treba še vlogo statistike in matematike pa tudi raznih risarskih tehnik v človeški, posebno pa urbani ekologiji. Ta zelo pogosto uporablja npr. indekse za določanje funkcij posameznega prostora (npr. funkcija osrednjega prostora v mestu), indekse za merjenje različnosti; za ugotavljanje segregacije, zgotovitve, centralizacije, urbanizacije, krajevne tipologije itd. Pogosto uporabljajo tudi ekološke korelacije, primerjalne metode itd.

Nič manj pa ni pomembno prikazovanje pojavov, njihovih gostitev in razpršitev v načrtih in skicah mest ali posameznih prostorov (kartografska metoda) v diagramih in grafikonih ali kako drugače; to naj pomaga nazorno prikazati nekatere probleme in njihovo nevarnost oz. resnost v določenem prostoru.³¹

6. Raziskave območij

Za naš namen so glede na stopnjo zahtevnosti, na začetna prizadevanja pri nas na tem področju in na še nekatere druge pomisleke verjetno najbolj zanimive raziskave, ugotovitve in teorije o prostorski razpršitvi pojavov po mestih. Zato po-vejmo nekaj o tem.

Mesto kot naselje je že od nekdaj izredno privlačevalo najrazličnejše raziskovalce, in to ne samo urbaniste, demografe, načrtovalce itd., ampak tudi sociologe, ekologe, kriminologe in podobne družboslovce; ti so v njem iskali, ne samo zakonitosti nastajanja, razvoja ali propadanja, marveč tudi, kako se to kaže v ravnanju in vedenju posameznikov, pa tudi njihovih organizacij.

³¹ Glej več o tem zlasti: Burgess-Bogue, stran 148; Mark Schwirian, stran 37, Human Ecology, stran 115, 157, 229—237, Hauser-Schnore, stran 360, 386—388 itd.

²⁶ Prav tam, stran 227—239.

²⁷ Human Ecology, stran 245.

²⁸ Glej npr.: Mann, stran 7.

²⁹ Glej npr.: Reichardt, stran 723—724.

³⁰ Hauser-Schnore, stran 379.

Nasploh najpogostnejša in morda tudi najstarejša razlaga o lokaciji mesta je verjetno tako imenovana teorija o vzorcu osrednjega prostora.³² Ugotavlja, da je mesto v sožitnem gospodarskem razmerju z bližnjim kmetijskim prebivalstvom, da je nastalo kot osrednji kraj v hierarhiji prostorov, zaradi ekološkega položaja in funkcionalnega razločevanja, ter da razdalja med dvema enako velikima mestoma kaže pravilnosti, ki so funkcija načina prometa v času nastajanja kraja. Zato se teorija osrednjega prostora loteva predvsem poljedelskih naselij, industrializacije in metropolitanizacije.

Na splošno pa lahko rečemo, da se urbano-ekološka raziskovanja ukvarjajo s posebnostmi prostora, prebivalstva in pojavov, ki jih ta ali ona veda proučuje. V našem primeru bosta to kriminaliteta in socialno patološki pojavi.

Ekologi zato razločujejo (glede na človeško prebivališče) *naravni prostor* in *kulturni prostor*. Naravni prostor je najpreprostejša koncepcija: upošteva zemeljsko enoto, ki jo oblikujejo reke, obale, gore, ceste, železnice in podobno. Pri kulturnem prostoru pa gre za območje z razmeroma enotnimi kulturnimi potezami. Prostorska razpršitev funkcij mora po Hawleyu³³ upoštevati: soodvisnost med ljudmi, odvisnost dejavnosti ali funkcij od raznih posebnosti ozemlja in trenja v prostoru. V človeški ekologiji pa še posebej razločujejo prostor skupnosti (community area; zajema območje, na katerem so prebivalci med seboj funkcionalno povezani), administrativni prostor, (zaznamujejo ga arbitrarno določena območja) ustvarjena za uveljavljanje kake politike ali programa), regijo — območje s homogenimi lastnostmi.³⁴

V zvezi s prostorskimi stranmi ekološke organizacije pa je že Chicaška šola (v letih 1920 do 1930) v »naravnem prostoru« mesta razločevala še: *osredni poslovni okraj* (trgovine, restavracije, kinematografi, gledališča, banke glavni uradi itd., to je prostor, v katerega ljudje hodijo na delo ali na zabavo); *prehodne pasove* (območje, ki obkroža prvega; v njem so starejše zasebne hiše, manjša industrija, zlasti za potrebe prebivalstva; sem prihajajo preseljenci, manj stalne družbene skupine itd.); *pasovi delavskih stanovanj* (naselja delavskih družin); *stanovanjski pas* (stanovanja predvsem za prebivalstvo srednjega razreda) in nazadnje *območja* (tudi predmestja),

od koder se ljudje vozijo v službo (gre že za okoliške vasi). Po tem vzorcu so raziskovali mesta tudi zunaj ZDA in ugotovili so podobnosti s to Burgesovo tako imenovano *teorijo koncentričnih pasov* (npr. v Veliki Britaniji).³⁵

Druge teorije so še: *Sektorska teorija* (daje več nadrobnosti kot Burgessova, ki se ni mogla zmeraj uporabiti niti po vseh mestih ZDA), *teorija večkratnih jeder* (po njej se mesto razvija v več središčih s podobnimi procesi), *teorija simboličnih vrednot* (ki poudarja čustvene dejavnike pri izbiri kraja nastanitve), *teorija prometa* (zanjo so pomembne predvsem komunikacijske možnosti) in končno še *statistični pristop* (ekološke pojave proučuje s pomočjo številčnih primerjav).³⁶

Prebivalstvo pa zelo pogosto raziskujejo iz gospodarskega, družinskega in tehničnega zornega kota ter ga primerjajo v zvezi s psihičnimi pojavi, ki nastajajo na kakšnih območjih in v zvezi z mestnim razvojem.

Kot pravi Pinatel so vsa ta spoznanja izredno pomembna za »razločevanje hudodelskih okolitev znotraj mesta«; V njih naj bi iskali »okolitve moralne pokvarjenosti« in »osebne demoralizacije«. ³⁷ Prav tako pa bi lahko, ne upoštevaje zgolj posameznike, ampak tudi druge plati »izprijenosti«, ugotavljali pojave in stopnjo »družbene razkrojenosti«.

Zlasti Chicaška šola je posvetila izredno pozornost prostorski porazdelitvi prestopništva po ameriških mestih. Raziskovanja te vrste so prenesli v številna mesta po vsem svetu, upoštevaje izkušnje prejšnjih. Te raziskave odkrivajo, da je stopnja družbeno negativnih pojavov pogosto odvisna od velikosti mesta, stopnje preseljevanja, gostote prebivalstva, stopnje urbanizacije in industrializacije, od propadanja stavb, gospodarskega stanja prebivalstva; mladoletniško prestopništvo naj bi bilo odvisno od stopnje kriminalnosti odraslih itd.

Novejša ekološka raziskovanja odkrivajo zlasti pomembnost vpliva družine in soseščine, posebno na mladinsko prestopništvo.

V krajšem orisu nikakor ni mogoče načeti še dosti drugih vprašanj, ki zadevajo urbano ekologijo, njene ugotovitve, dileme, in nazadnje tudi sporov. Nedvomno pa je mogoče reči, da je marsikaj prispevala zlasti pri spoznavanju povezanosti človeka in okolja ter odvisnosti človeka od

³⁵ Mann, stran 95.

³⁶ Glej o tem: Bergel, stran 75—114; Theodorson, stran 45, 73, 104, 138, 144, 226, Mann, stran 75 itd.

³⁷ Pinatel, stran 77.

³² Glej več o tem: Mark-Schwirian, stran 30—33.

³³ Hawley, stran 236.

³⁴ Prav tam, stran 262.

okolja. Prav urbana ekologija pa ima glede na to, da bo življenje v naslednjih stoletjih po predvidevanju futurologije potekalo predvsem v mestih, izredno pomembno vlogo pri načrtovanju velemest, ki ustvarjajo prav tiste možnosti za prestopništvo, ki bi se jim morali ogibati.

7. Ekologija in socialne organizacije

Človeška ekologija še posebno v zadnjih letih pospešuje raziskovanje in pojasnjevanje pojavov, povezanih s človeško skupnostjo in njenimi organizacijami. Pri tem gre največkrat za mestne skupnosti in razne organizacije, v katere ljudje vstopajo zaradi skupnih ciljev. Ekologija gleda na takšne skupnosti kot na »prilagodljiv mehanizem, v katerem se ali naj bi se vsi njegovi deli medsebojno funkcionalno povezovali«. ³⁸ Pri tem gre za organizacijo prebivalstva, ki se mora ohranjati in kakorkoli vzdrževati na določenem območju oz. delu Zemlje. Razne znanosti se z raznih plati ukvarjajo z načeli, po katerih je sestavljena skupnost in njenim delovanjem, človeško ekologijo pa najbolj zanima izražanje strukture v prostoru. Zato je analiza človeške skupnosti z ekološke plati naravnana predvsem k odkrivanju strukturalnih lastnosti in oblik ter funkcionalnosti, pa tudi k raziskovanju, kako te v prostoru vplivajo in spreminjajo zunanje okoliščine. To je nedvomno izredno pomembno področje, ki upošteva najrazličnejše procese v skupnosti, npr.: dejavnosti, organizacijo lokalne skupnosti, gospodarske ustanove, politične organizacije, kulturne zavode, oblastvene strukture, delitev dela, tehnološke dejavnike pa tradicije, vrednote in navade ljudi, ki jih tako ali drugače oblikujejo razni (ne nazadnje tudi okološki) dejavniki.

Mestne skupnosti ³⁹ imajo lahko dominantno, predominantno ali metropolitansko funkcijo, po svojem bistvu pa so lahko še industrijska, pristaniška, zabavišna in druga mesta, ⁴⁰ kolikor nimajo še kakega »ekološkega simbolizma«, kot npr. Hollywood, Sedan, Potsdam, Jeruzalem, Rim, ipd. ⁴¹ in kot taka s svojimi organizacijami ne delujejo samo v sebi, ampak tudi v območju, ki jih obdaja, v državi ali celo šire. Ljudje v skupnostih pa se po položajih, narodnosti, dejavnosti, poklicnih nagnjenjih, načinu življenja, podobno-

sti mišljenja in prepričanja itd. zaradi rekreativnih, kreativnih in drugih namenov združujejo v organizacije in postavljajo organe skupnosti ali institucionalizirane službe, in sicer pogosto ne samo zaradi socialnih, marveč tudi kakih duhovnih potreb. Tako skušajo primernejše, ustreznejše, učinkoviteje, gospodarnejše, hitreje in sploh bolj organizirano ustvarjati priložnosti, da v skupinah dosegaajo zaželene cilje.

Kunkel ⁴² opozarja, da je treba ob metodah ekoloških interpretacij socialnih organizacij upoštevati več vprašanj. Prvo je definiranje in razčlenba socialnih organizacij (pojmi za to so pogosto nejasni in neenotni). Drugo je nedoločnost povezanosti med okoljem in socialno organizacijo (gre za vpliv, prilagajanje, medsebojno delovanje itd. Bistvene sestavine fizičnega okolja (gostota prebivalstva, razdalje, viri, trenje v prostoru, ceste, promet, topografija itd.) so neodvisne spremenljivke. Socialno organizacijo neustrezno koncipiramo, zato je težko ugotavljati, kakšne oblike družbenega življenja ali pojavov se povezuje z okoljem; družbeni pojavi in okolje so zapleteni in sestavljeni ter lahko ustvarjajo različna razmerja. Tretje vprašanje: kakšna je vloga dejavnosti in položaja posameznika v človeški ekologiji?

S tem pa smo v človeški ekologiji prišli do tja, kjer človeka obravnavamo kot posameznika z njegovim vedenjem, zanimanjem, interesi, pojavi, ki jih ustvarja, občutki, čustvi itd., kot pomembnimi spremenljivkami. Z »vdorom« psihologije v človeško ekologijo in z upoštevanjem posameznika, njegovega vedenja in počutja se zdi, da se klasični, neoortodoksni, šoli analize socialnega območja in socio-kulturni šoli pridružuje nova, in sicer socialno-psihološka oz. vedenjska.

8. Psihologija v ekologiji

Človeško ekologijo začenja torej zanimati tudi vedenje posameznega človeka v njegovem okolju, ne samo človeško vedenje kot »kolektivni odgovor« ⁴³ na okolje. Gre torej za posameznikovo vedenje, ki poraja različne družbene in s tem seveda tudi negativne pojave, kot so kazniva dejanja in socialna patologija. Človeška ekologija bo čedalje bolj obravnavala pojave, kot so občutki, potrebe, tesnoba in strah, motivi, aspiracije itd., torej duševne komponente. To pomeni, naj

³⁸ Hawley: Human Ecology, stran 153.

³⁹ Bogue, stran 536—537.

⁴⁰ Hentig: Das Verbrechen, stran 285.

⁴¹ Bergel, stran 162.

⁴² Kunkel, stran 12.

⁴³ Kunkel, stran 15.

bi »sociolog postal ne samo psiholog, ampak tudi psihoanalitik«. ⁴⁴ To je za naš namen izredno pomembno pri proučevanju vplivov okolja na družbeno negativno vedenje, saj so npr. nekateri že zdavnaj nakazovali, da je »kriminaliteta tudi funkcija območja in ne samo vrste ljudi, ki tam žive« (Sutherland) ali da »se kriminaliteta posameznega območja prenaša iz roda v rod, čeprav se je prebivalstvo medtem v celoti menjalo« (Barbara Wootton) itd., toda kot kaže, niso mogli povsem zanesljivo ugotoviti, zakaj je tako. Človeška, še posebno pa urbana ekologija bo morala pojasniti tudi ta vprašanja, in sicer glede na posameznika.

Vzročni ekološki determinizem ⁴⁵ in vzročne mehanizme so že zdavnaj načenjali pa tudi kritizirali, vendar ne izgubljajo pomena v razmerjih med okoljem in vedenjem posameznikov (in skupin). Socialno-psihološki prijemi na tem področju dobivajo v ekologiji nove in drugačne razsežnosti v razlagi posameznikovega vedenja.

9. Družbeno negativni pojavi in urbana ekologija

Kriminaliteto, socialno patologijo pa tudi socialno dezorganizacijo v empiričnih raziskovanjih pogosto primerjajo glede na mestne aglomeracije in podeželska območja, glede na gostoto v raznih mestih (ali pri večjem številu mest) in po okoliših (kriminalna žarišča, prostori itd.) znotraj mest.

Pojavi, ki jih povezujejo z domnevnimi ekološkimi določilnicami, so najrazličnejši, najpogostejše pa: kriminaliteta raznih vrst in mladinsko prestopništvo, zlasti roparstvo, izsiljevanje, kriminaliteta belega ovratnika, črna borza, uboji raznih vrst, tatvine in uboji, kriminalni splavi itd. pa tudi potepuštvu in brezdelništvu, pobegi mladoletnikov od doma, manjkanje otrok v šoli, kronični alkoholizem, duševne, spolne in druge bolezni, pa še politično korupcijo, samomore, razkroj družine, zakonsko razvezo itd.

Urbane ekološke študije o kriminaliteti raziskujejo zlasti poklicno kriminaliteto, kriminaliteto in pojave, ki so povezani z družino, nasilje, premoženjsko kriminaliteto, kriminaliteto s spolnim ozadjem itd., ne zanemarjajo pa še drugih pojavov, ki kakor koli motijo mestne skupnosti. Pri tem upoštevajo zlasti gospodarske dejavnike,

civilizacijska nasprotja, okolje in drugo, kar pomeni ekološki determinizem in lahko kakor koli vpliva na oblikovanje človeškega ravnanja in vedenja.

Glede tega je še posebno pomembno ugotavljati kazalce urbaniziranega življenja, kajti zaradi težjega prilagajanja priseljencev, segmentacije in sekularizacije, morebitnega konflikta norm in vrednot, popuščanja primarnih kontrol, bežnih, površnih in manj rednih stikov med ljudmi, ki pa so sicer množični, anonimnosti itd., nastajajo ugodne razmere za neprilagojeno, odklonsko in sploh kriminalno in delinkventno vedenje. Ker pa gre pri prišlekih za »navadno najsiromašnejše, najmanj izobražene in najmanj prilagojene ljudi« ⁴⁶ je verjetno, da bodo manj odporni zoper slabe vplive mestnega okolja. Še posebej pa so pogosto neposredne žrtve kriminalnih napadov.

»Urbanizacija« nasploh pomeni za kriminologa in sociologa poseben način življenja, ki se bistveno razločuje od podeželskega in ki — pravi Clinard — ustvarja gibljivost, brezosebna razmerja med ljudmi, diferencialno asociacijo, nesodelovanje z organizacijami skupnostmi, organizirano kriminalno kulturo pa tudi kriminalni družbeni tip. ⁴⁷ Sicer pa jo pogosto zaznamujejo kot življenje, v katerem je mati navadno v službi zdoma, v katerem se ljudje poročajo kasneje, v katerem je več samskih ljudi, več majhnih družin in več družin brez otrok kot na podeželju; v mestu so razmerja med ljudmi — razmerje tujcev, neprizadeta, razumarska in ponarejena. ⁴⁸

Zato urbano sociološke probleme rešujejo v več plati; z vidika, kot pravita Burgess in Bogue, »bolne družbe« in »patološke osebnosti«, z vidika socialne patologije, z vidika konflikta vrednot, z vidika deviantne subkulture, z vidika socialne psihiatrije, z vidika socialne definicije in z vidika procesa družbenih součinkov.

Mestne posebnosti so tudi to, da je formalno družbeno nadzorstvo poostreno, da zanj dela več ljudi, da porabijo več tehničnih in več denarnih sredstev za policijo, zapore, sodišča itd., za vzdrževanje javnega reda, za zdravstveno, življenjsko in premoženjsko varnost ljudi itd., čeprav ni mogoče reči, da je to vedno uspešno in zagotovljeno. Poleg teh so potrebne še številne druge socialne službe, ki skrbijo za onemogle in zapuščene, bolne in ostarele, za pobegle in otroke brez staršev, za zdravstveno in socialno varstvo,

⁴⁴ Kunkel, prav tam, stran 16.

⁴⁵ Glej več o tem Todorovič: Ekološki determinizem in mladoletniška delinkvencija, stran 537—542.

⁴⁶ Djurić, stran 418.

⁴⁷ Christiansen, stran 6.

⁴⁸ Mann, stran 106.

za telesno ali duševno prizadete, za otroke zaposlenih staršev itd. Lahko bi rekli, da gre v mnogih mestih za območja, kjer se močno kopičijo družbeni defekti. Njihovo reševanje ali blažitev pa zahtevata izjemen trud in velikanska denarna sredstva, kajti velike množice ljudi na majhnem prostoru ustvarjajo razne družbene pojave. To se kaže tudi v »večji zaposlenosti žena, ženski osamosvojitvi, zmanjšanju vloge družine, zgodnejšem osamosvajanju otrok, podaljšani dobi izobraževanja, v mestni socializaciji in množični kulturi, internalizaciji mestnih vrednot«⁴⁹ itd.

Tu pa se že lahko začne družinski in drug razkroj, ki skupaj z individualno socialno patologijo in kriminalnostjo dajejo urbani ekologijo hvaležno področje raziskovanja in razmišljanja. Nekatera raziskovanja so pokazala; da je prestopništvo tesno povezano z družbeno razkrojenostjo sosesčine in propadanjem stavb, da so območja s fizičnim nazadovanjem; revščino in družbeno dezorganizacijo najbolj obremenjena s kriminaliteto, da so hitro rastoča mesta z naspotujočimi si kulturami in osebnostno dezorganizacijo izredno kriminalna, da je stopnja kriminalitete v nasprotnem sorazmerju z višjim gospodarskim položajem ljudi itd.

Ekološki prostor in sploh mikroobmočja so zato pomagala pri ugotavljanju lastnosti znotraj mest, hkrati pa so teoretično pomembna za ekološke raziskave kriminalitete, prestopništva in drugega. Toda Quinney opozarja⁵⁰: »Ekologija kriminalitete in prestopništva sta v končni analizi posebnost le, če so družbene strukture naddrobno opisane po merilih, ki se nanašajo na teoretična izhodišča.«

10. Naša prizadevanja

Številna urbano ekološka raziskovanja povsod po svetu kažejo, da zanimanje za to zvrst sociološkega proučevanja razmerij med človekom in okoljem ni zamrlo s takoimenovano chicaško šolo. Nasprotno, v veliko državah se tudi pri kriminaliteti in socialni patologiji znova in znova lotevajo ugotavljanja, kje in zakaj so ti pojavi zlasti v mestnih območjih goste močnejše, zakaj jih je ponekod manj in kaj vpliva na to.

Tako so tudi pri nas nekateri dogodki dali pobudo za takšno raziskovanje mest, ki so (zlasti npr. republiška središča) morda primerna za

proučevanje posameznih vrst družbeno negativnih pojavov (npr. kriminaliteta odraslih, mladolletniško prestopništvo, dejanja zoper javni red in mir, prostitucija, potepuštv, brezdelništvo ipd. pa tudi samomori, alkoholizem in podobno). Nekatera omejena raziskovanja (npr. v Beogradu), ugotovitve, do katerih prihajamo na podlagi številčnih podatkov in ocene po občutku, nas napeljujejo na misel, da so ti pojavi na mestnem prostoru porazdeljeni neenakomerno in da se goste na nekaterih območjih znotraj mest. Na veliko urbaniziranih območjih deluje še migracija (še posebno selitvena gibanja iz podeželja — celo iz drugih republik; pri tem je treba upoštevati tudi različne etnične, narodnostne, kulturne in druge lastnosti), industrializacija s svojimi nasledki (ob katerih ni zanemariti onesčiščenja okolice, zraka, vode itd.), razširjanje raznih bolezni (otroška umrljivost, duševne bolezni), prenaseljenost v stanovanjih z družinami iz nižjih socialnih plasti, ki imajo manjše dohodke (in večje število otrok ter morda višje želje kot jih lahko dosežejo po zakoniti poti), nezaposlenost in odhajanje v tujino, življenje pod življenjskim minimumom in v gmotno nazadujočem okolju itd. Zato gre hkrati za ugotavljanje problematičnih območij, ki jih je treba začeti proučevati s socio-ekoloških, družbeno-psiholoških in drugih plati in pripravljati ukrepe za zboljšanje položaja. Vzporedno z morebitnimi gostitvami kriminalitete in socialne patologije je mogoče ugotavljati tudi znamenja socialne dezorganizacije, anomalije itd. vštevši razpadanje družin in propadanje nekaterih institucij. Pri vsem tem je seveda s stališča človeške, zlasti pa urbane ekologije še marsikaj nejasnega in neznanega, pri nas še posebno, kajti razen nekaj člankov s teoretičnim razmišljanjem o teh vprašanih in nekaj poskusov ugotavljanja gostote posameznih pojavov socialne patologije in najtemeljnejših primerjav mestne in podeželske kriminalitete še nismo prišli do kakih posebnih, naših spoznanj in dognanj.

Zato se že kot nujnost kaže potreba po tovrstnem načinu ugotavljanja razpršitve družbeno negativnih pojavov v naših mestih (npr. v Ljubljani), po ugotavljanju vzajemnih razmerij med človekom in okoljem, med posamezniki ali skupinami in fizičnim okoljem, razmerij zaradi katerih posameznik ali skupine povzročajo nekatere pojave (tudi in še prevečkrat negativne); ti so nekje bolj nevarni in pogostnejši, itd., ki se ponavljajo v žariščih, čeprav morda staro prebivalstvo odhaja in prihaja novo itd.

⁴⁹ Glej več o tem Djurić, stran 435—436.

⁵⁰ Quinney, stran 154.

Takšna empirična raziskovanja, ki najbrž ne morejo biti docela brez teoretičnih hotenj, imajo lahko tudi dolgoročnejši in večstranski pomen. Poleg tega, da so prispevek k spoznanju kriminalitete in socialne patologije v urbanem in sploh ekološkem pomenu (še posebej glede razpršitve in zgostitve, demografskih, narodnostnih, kulturnih, industrijskih, stanovanjskih in drugih značilnosti), so lahko pomembna zlasti še:

— pri izdelavi načrtov za preprečevanje kriminalitete odraslih, mladoletniškega prestopništva, socialne patologije pa tudi drugih pojavov na določenih makro območjih ali mikro območjih;

— pri izdelavi načrtov za usmerjanje dejavnosti tako represivnih kot preprečevalnih državnih organov ali izven državnih (in morebiti tudi prostovoljnih) organizacij. Takí načrti bi prišli v poštev za službe javne varnost (milica, kriminalistična služba), organe kazenskega pravosodja, inšpekcije, zavode za socialno delo in druge organizacije, ki se kakor koli srečujejo s kriminaliteto, socialno patologijo in socialno dezorganizacijo;

— pri vpeljavi akcijskih programov v kaka ožja, od socialne patologije, kriminalitete ali česa drugega močnejše ogrožena ali posebej izbrana območja;

— pri spremljanju uspešnosti uresničevanja in korekcije akcijskih programov; le-teh pri nas sploh še ni, vsaj ne takih, kot jih poznajo ponekod v svetu.

Inštitut za kriminologijo v Ljubljani se je s takimi temeljnimi izhodišči pri nekaterih skladih potegoval, da bi tovrstno raziskovanje financirali tudi pri nas. Po večletnih prizadevanjih se nam je to le posrečilo. Na pobudo našega inštituta bodo raziskovanja v urbano-ekološki smeri opravljali tudi nekateri znanstveni zavodi v Beogradu, Zagrebu in Skopju. Za nas v Ljubljani pa je razveseljivo, da smo dobili moralno in gmotno podporo tudi pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve in upravi javne varnosti v Ljubljani; tam namreč sodijo, da je takšno raziskovanje pomembno tudi za »policijsko funkcioniranje«, saj je na podlagi ugotavljanja kriminalnih žarišč in ogroženih okolišev, stopnje kriminalnosti in »policijske nevarnosti« nekaterih krajev, časovnih in krajevnih zgostitev pojavov itd. mogoče smotrnejše in gospodarnejše porazdeljevati efektivne varnostne sile, prilagajati obhodno in opazovalno službo, organizirati preprečevalne dejavnosti, predvidevati potrebe po kadrih in sredstvih ter morda tudi

napovedovati nevarnosti. Raziskovanje je tudi podprl Svet za preprečevanje družbeno negativnih pojavov mestne skupščine v Ljubljani; na podlagi ugotovitev tovrstnih študij bo lahko ustvarjal svojo politiko na mestnem območju.

11. Nekaj dilem in perspektiv

Ob koncu tega sestavka se seveda vzbujajo razna vprašanja v zvezi z razmerji med človekom in okoljem; ne toliko na splošno, temveč bolj na tistih področjih, ki jih načenja človekovo vedenje z negativnim predznakom.

Ker so večino empiričnih raziskav te vrste opravili v zahodnem svetu in ker so tam zrasle tudi vse teorije, se oglašajo dvom, ali je njihova veljavnost in potrditev pričakovati tudi pri nas, zlasti še, ker so nekatere izmed njih že v domačem prostoru doživele hude kritike. Togo prenašanje spoznanj, ne da bi jih prej preverili, lahko zapelje, čeprav so metodološki prijemi morda uporabni in čeprav je pričakovati, da bomo podobne zakonitosti glede nastajanja in razvoja mest našli povsod. Zato je primerjalno proučevanje kriminalitete in socialne patologije v mestnem prostoru nujno za razlago človeškega vedenja.

Pri ugotavljanju in pojasnjevanju razmerij med človekom in okoljem v naših mestih, razmerij, ki tako ali drugače delujejo na družbeno negativno vedenje, bo treba poiskati vse tisto, kar je bilo že doslej opravljeno na drugih področjih, npr. v urbanizmu, zemljepisu, psihologiji, sociologiji itd., in kar bi lahko s pridom uporabili pri ustvarjanju domače urbane ekologije. Naša sociologija in nekatere druge vede nam v zadnjem času prinašajo čedalje več tudi za to.

Urbanizacija nastaja in se razvija pod vplivom nešteti dejavnikov, ki večstransko in različno delujejo na posameznika in skupine ter na oblikovanje »kulturnih vzorcev« ljudi, ki se nastanjujejo na mestnih območjih. Zato je vprašljivo in tvegano razlagati človeško ravnanje, če upoštevamo le nekatere določilnice. Urbani ekologiji morajo zato pomagati zlasti mestna sociologija, socialna psihologija in druge znanosti, ki se že ukvarjajo s človekovim vedenjem in ravnanjem.

Posebno vprašanje v urbani ekologiji je, kako zajeti mobilnost prebivalstva, kajti večina empiričnih raziskovanj bolj ali manj statično obravnava prebivalstvo v prostoru, čeprav neredko

obsega nekajletna ali celo daljša obdobja. Zdi se, da prikazovanje in razlaganje pojavov po presledkih le ni tisto, kar bi v celoti pomenilo gibljivost življenja in pojavov v prostoru. To postaja še posebno dvomljivo pri raznih vrstah preseljevanja.

Preseljevanje postaja v urbani ekologiji posebno vprašanje zlasti v zvezi s kriminaliteto in socialno patologijo. V naših mestnih središčih je namreč veliko pojavov povezanih z migranti, ki niso stalni prebivalci mestnih naselij, v katerih store dejanja, kar nas zanimajo. Zato se glede tega postavlja vprašanje večvrstnega raziskovanja družbeno negativnih pojavov, in sicer po prebivališču storilcev, po kraju storitve in morebiti še po območjih, ki so glede storitve in glede prebivališča ista.

Ker se nam v prihodnje obetajo nekatera urbano ekološka raziskovanja, ki bodo verjetno prinesla nekaj spoznanj za naše razmere in morda več jasnosti glede uporabnosti tujih spoznanj o ekološki določenosti, ne bi smeli ostati samo pri tem. Ugotovitve naj bi bile predvsem podlaga za spremembe in za usmerjanje politike organov in organizacij, ki se kakorkoli ukvarjajo z odkrivanjem, raziskovanjem in preprečevanjem kriminalitete in socialne patologije oz. z vplivanjem na vedenje ljudi v pozitivnih smereh.

Človeška in urbana ekologija se v povezavi z socialno patologijo in kriminaliteto naslanja na uradno znane podatke. To lahko glede na razširjenost pojavov v posameznem prostoru (lahko so v večjih množinah prikriti) pripelje do zmotnih sklepanj.

Čeprav je vprašanje urbanizacije predvsem tudi vprašanje družbenih sprememb, to nikakor ne more pomeniti, da bi z izboljšanjem fizičnega okolja ljudi lahko pričakovali tudi spremembe v kakovosti njihovega vedenja, vsaj ne na splošno. Zato se vprašujemo, kako še z drugimi programi učinkovati na kulturne norme, zlasti tistih, ki prihajajo s podeželja in s seboj prinašajo morebitno subkulturo prostora oz. družbenega okolja, iz katerega so prišli (pa tudi drugih, ki se vedejo deviantno).

Nazadnje je treba še reči, da nobena družboslovna veda ali teorija še ni pojasnila vsega in da imata tudi človeška ter urbana ekologija omejene zmožnosti za pojasnjevanje človeških pojavov v prostorski razpršitvi. Pač pa, kot pravi Hawley, »razlaga ekološko zvezo pojavov s prostorom, v katerem se dogajajo, in je zato primer-

na za njihovo razumevanje«, ⁵¹ čeprav je treba po drugi strani poudariti, da so ekološke študije doslej malo prispevale k sodobnim kriminološkimi teorijam.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Bergel Egon Ernest: Urban Sociology, strani 558.
2. Bolčić Silvano: Medžuzavisnost tipova urbanizacije i razlika u nivou razvijenosti regiona Jugoslavije, Sociologija, 1970, št. 3—4, strani 457—473.
3. Burgess Ernest W.-Bogue Donald J.: Urban Sociology, Chicago 1967, strani 325.
4. Burgess Ernest W.-Bogue Donald J.: Contributions to Urban Sociology, Chicago 1964, strani 673.
5. Christiansen Karl O.: Industrialization and Urbanization in Relation to Crime and Juvenile Delinquency, International Review of Criminal Policy, Oct. 1960, No. 16, str. 3—8.
6. Džurić Vojislav: Pojam, uloga, činioci i modeli urbanizacije, Sociologija 1970, št. 3—4, str. 413—437.
7. Hauser Philip M.: -Schnore Leo F.: The Study of Urbanization, 1967, strani 554.
8. Hawley Amos H.: Human Ecology, New York, 1950, strani 457.
9. Hawley Amos H.-Steward Julian H.: Ecology, Ecological Association, str. 328—344.
10. Hentig Hans von.: Das Verbrechen, 1961, strani 442.
11. Kunkel John H.: Some Behavioral Aspects of the Ecological Approach to Social Organization, The American Journal of Sociology, Vol. 73, No. 1, July 1967, str. 12—29.
12. Mann Peter H.: An Approach to Urban Sociology, London 1965, strani 232.
13. Mark Harold-Schwirian Kent P.: Ecological Position, Urban Central Place Function and Community Population Growth, The American Journal of Sociology, Vol. 73, No. 1, July 1967, str. 30—41.
14. Pinatel Jean: Geografski pogoji antisocialnega ponašanja, prevod v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo, 1959, št. 1, str. 71—77.
15. Reckless Walter C.: The Crime Problem, New York, 1961, strani 648.
16. Reichardt Robert: Comment mesurer l'environnement, Revue internationale des sciences sociales, Vol. XXII, No. 4, str. 721—732.
17. Quinney Richard: Crime, Delinquency, and Social Areas, Journal of Research in Crime and Delinquency, Vol. 1, July 1964, No. 2, str. 149 do 154.
18. Shoham Shlomo in dr.: Immigration, Ethnicity and Ecology as related to Juvenile Delinquency in Israel, The British Journal of Criminology, Vol. 6, Oct. 1966, No. 4, str. 391—409.
19. Social Aspect of Urban Development, edited by G. M. Lomas, London, 1966, strani 89.
20. Stanciu V. V.: La criminalité a Paris, 1968, strani 361.

⁵¹ Hawley, stran 337.

21. Studies in Human Ecology, edited by George A. Theodorsen, 1961, strani 626.
22. Szabo Denis: Crimes et villes, Editions Cujas, 1960, strani 242.
23. Todorović dr. Aleksander: Ekološki determinizam i maloletnička delinkvencija, Pregled, 1966, št. 6, str. 529—542.
24. Todorović dr. Aleksander: Metodološki pristup istraživanja maloletničke delinkvencije u delinkventnim prostorima, Pravni život 1967, št. 4, str. 3—11.
25. Todorović dr. Aleksander: Metodološki značaj ekoloških modela za istraživanje maloletničke delinkvencije, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1966, št. 1, str. 67—83.
26. Wilkins L. T.: The Measurement of Crime, The British Journal of Criminology, Vol. 3, April 1963, št. 4, str. 321—341.

UDC: 71:577.4:343.92

Urban Ecology and Socio-negative Phenomena

Dr. Janez Pečar, Scientific Research Worker, Institute of Criminology, Ljubljana

The author deals at first with the notion of human ecology and gives a survey of its development and of some other questions in related disciplines. He explores the methods of research, the fields of research, relations between ecology and social organizations and between ecology and psychology.

Later on, the author discusses efforts recently undertaken in some Yugoslav cities, where opportunities of studying crime and juvenile delinquency in

an ecological context have been created. This research will also enable some action programmes to be introduced as the next step in ecological research into the dispersion of crime and delinquency.

Finally, the author points out some methodological dilemmas and perspectives that arise from the study of relations between negative human behaviour and the physical environment.